

Terminology to the rescue! Hvilke føringer den norske språkloven og språkpolitikken legger for terminologiarbeid

Marianne Aasgaard

Den norske språkloven trådte i kraft i 2022. Loven gir offentlige organer ansvar for å bruke, utvikle og styrke norsk, både bokmål og nynorsk. Loven inneholder ingen egen paragraf om terminologi, men i forarbeidene til loven står det eksplisitt at ansvaret for å utvikle norsk også omfatter ansvaret for å utvikle terminologi på norsk. Språkrådet har ansvar for å følge opp arbeidet med loven og språkpolitikken, og i denne artikkelen ser vi nærmere på hvordan Språkrådet arbeider med feltet, og hva som er hovedutfordringene.

Den norske språkloven og språkpolitikken

Lov om språk (språkloven) trådte i kraft 1. januar 2022. Loven er en pliktlov: Den pålegger offentlig sektor en rekke plikter. Privat og frivillig sektor har ikke plikter etter språkloven; den gjelder kun for det offentlige Norge.

Lovproposisjonen som ble lagt fram for Stortinget før loven ble vedtatt, inneholder en lengre meldingsdel, i tillegg til forslaget til lovtekst. Meldingsdelen er et dokument fra regjeringen til Stortinget, som fastslår hva som er den offisielle norske språkpolitikken. Lovproposisjonen inneholder også merknader til loven, det vil si presiseringer av hva som er ment med de ulike bestemmelsene. Da Stortinget vedtok språkloven, sluttet det seg også til språkpolitikken. Språkrådets oppgave er å følge opp gjennomføringen av politikken og etterlevelsen av loven.

Språkloven og terminologi

Den norske språkloven har ingen egen paragraf om terminologi. Loven inneholder likevel to paragrafer, paragraf 1 og 4, som Språkrådet særlig viser til for å understreke hvor viktig arbeid med terminologi er (språkloven 2022).

Paragraf 1 er lovens formålsparagraf. Den fastslår at formålet med loven er å styrke det norske språket slik at det også i framtida skal være det vi kaller *et samfunnsbærende språk*. Dette er et svært viktig språkpolitisk mål. Det handler til syvende og sist om at norsk skal overleve: Norsk skal være et rikt og levende

språk som skal kunne brukes på alle samfunnsområder og i alle deler av samfunnslivet. I merknadene til formålsparagrafen presiseres det at en styrking av norsk betyr at det norske språket skal brukes mer. Her står det også at loven skal virke for at norsk språk skal erobre domener (Prop. 108 L (2019–2020), s. 149). Vi skal altså ikke bare unngå å tape terreng, men vi skal aktivt *vinne* terreng. Formålsparagrafen gir i tillegg offentlige organer et særlig ansvar for å fremme nynorsk, som er det minst brukte av de to norske skriftspråkene.

Paragraf 4 fastslår at norsk er hovedspråket i Norge, og at bokmål og nynorsk er likeverdige språk.

Paragraf 9, klarspråkparagrafen, kan også brukes som et argument for terminologiarbeid: Det blir ikke klart språk uten en klar og entydig terminologi.

Språkpolitikken og terminologi

Tilgang på norskspråklig terminologi er en grunnleggende forutsetning for at norsk skal være et samfunnsbærende språk. I merknadene til formålsparagrafen i språkloven er det presisert at ansvaret for å utvikle de to norske skriftspråkene omfatter et ansvar for å sikre utvikling av terminologi (Prop. 108 L (2019–2020), s. 150). Forventningene i språkpolitikken er med andre ord at det offentlige Norge skal bidra aktivt til å utvikle terminologi på norsk (både bokmål og nynorsk) slik at språket vårt skal kunne fortsette å være samfunnsbærende.

Status for terminologiarbeid i Norge

I Språkrådet henviser vi ofte til det vi kaller det fagspråklige kretsløpet (se bilde). Kretsløpet omfatter grunnopplæringa, høyere utdanning, næringslivet, offentlig sektor og samfunnet for øvrig. Ingen av disse samfunnsområdene er avskåret fra de andre. Dokumenter, avhandlinger, artikler, rapporter, standarder, utredninger, leksikon – alt henger sammen. Hvis et fag på universitetet mister norsk fagspråk, vil det få konsekvenser for alle de andre sektorene. Hvis finanssektoren eller oljesektoren går over til å bare bruke engelsk, vil det påvirke offentlige utredninger, leksikonartikler og undervisning på universitet og høyskoler. Hvis språket mangler hos de som utvikler læremiddel til videregående skole, starter domenetapet allerede der. *Språkpolitikken* skiller ikke mellom det private og det offentlige, men *loven* gjør, ved at den bare pålegger det offentlige plikter. Språkrådet bør derfor jobbe inn mot alle delene av samfunnet, både offentlig og privat sektor.

Språkrådet har identifisert noen spesifikke områder som strategisk viktige og prioriterte. For det som gjelder terminologi og fagspråk, har universitets- og høyskolesektoren samt offentlig forvaltning høy prioritet.

Universitets- og høyskolesektoren

Universitets- og høyskolesektoren, kalt UH-sektoren, er egentlig en del av offentlig sektor. I Norge er de fleste universiteter og høyskoler statlige. UH-sektoren faller likevel litt utenfor statsforvaltningen for øvrig, så vi behandler den derfor som en egen sektor.

De statlige universitetene og høyskolene er omfattet av språkloven. I tillegg til språkloven reguleres kjerneoppgavet til de statlige universitetene og høyskolene i en egen lov – universitets- og høyskoleloven. I formålsparagrafen til den loven ligger det en egen delparagraf som regulerer og formaliserer sektorens ansvar for å vedlikeholde og videreutvikle norsk fagspråk: I paragraf 1-7 første ledd heter det at «[u]niversiteter og høyskoler har ansvar for vedlikehold og videreutvikling av norsk fagspråk» (universitets- og høyskoleloven 2005). Denne paragrafen kom inn i loven i 2009 og har dermed virket i snart 15 år. Som vi ser av formuleringen, gjelder paragrafen fagspråk generelt, og forarbeidene til loven viser at et sentralt mål med paragrafen var å sikre at institusjonene skulle utvikle nye termer på norsk (bokmål og nynorsk) i takt med importen av ny engelskspråklig terminologi (Ot.prp. nr. 71 (2008–2009), kapittel 5.4). Praksis viser at det dessverre ikke har skjedd så mye systematisk arbeid siden. Det fins noen termgrupper som jobber med å samordne og oversette terminologi på sine fagområder, for eksempel innen celle- og molekylærbiologi, klima og astrofysikk. Men fra Språkrådets kant ser vi at terminologiarbeidet

er avhengig av ildsjeler, og at det dessverre ikke er noen systematikk i hvordan arbeidsgruppene opprettes og koordineres. Det er ikke tydelig hvem som skal ta eierskap til arbeidet.

I 2022 fikk Språkrådet utført en undersøkelse om stoda for fagspråk i universitets- og høyskolesektoren (Rambøll Management Consulting 2022). Den ga ganske nedslående resultater. Undersøkelsen kan oppsummeres i fire hovedfunn:

1. Å skrive på norsk er ikke karrierefremmende.
2. Det er for lite tid til å skrive på norsk.
3. Ansatte oppmuntres til å skrive på engelsk.
4. Det er mangel på norsk fagterminologi.

I juni 2023 ble det lagt fram en handlingsplan for norsk fagspråk. Arbeidet med planen startet vinteren 2023, og den er blitt utarbeidet i et samarbeid mellom Kunnskapsdepartementet og Kultur- og likestillingsdepartementet. Planen skal sikre at sektoren gir høyere prioritet til arbeidet med å bygge ut og vedlikeholde norsk fagspråk og norsk terminologi, og at innsatsen skjer mer systematisk og på alle fagområder. Språkrådets mål er at sektoren selv skal ta ansvar for terminologi og fagspråk på norsk. Vi kan gjerne bistå og hjelpe, men målet er at sektoren skal være pådriver selv. Det gjenstår å se om handlingsplanen vil bidra til økt bevissthet og mer faktisk arbeid med fagspråk.

Noe arbeid foregår allerede: Universitetet i Bergen er i ferd med å bygge opp et fagmiljø for terminologi ved Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier og ved Universitetsbiblioteket. Termportalen, som er en nasjonal portal for registrering og deling av terminologi, har kommet til, med et voksende fagmiljø knyttet til seg. Dette ser Språkrådet svært positivt på. Av andre positive og styrkende initiativer kan vi nevne at Universitetet i Agder har innført en terminologimodul i sitt mastergradsstudium i oversettelse og fagspråklig kommunikasjon, i tillegg til en terminologimodul i universitetets pedagogikk-tilbud for undervisere.

Offentlig forvaltning

I offentlig forvaltning henger terminologiarbeid tett sammen med arbeidet som gjøres med digitalisering i staten. Klar og entydig terminologi er en forutsetning for gode digitale tjenester. Offentlige virksomheter oppfordres til å dele datasett og terminologi i Felles datakatalog (www.data.norge.no).

Det gjenstår mye terminologiarbeid i offentlig forvaltning, og det er fortsatt bare en liten andel av de statlige virksomhetene som deler terminologien sin i

Felles datakatalog. Hvor mange av virksomhetene som jobber systematisk med terminologi og begrepsbeskrivelser, har vi ikke noen samlet oversikt over, men vi vet at det er flere som faktisk arbeider med terminologi, enn de virksomhetene som vi ser deler resultatene sine i Felles datakatalog.

Vi kjenner også til at terminologiarbeid i offentlig sektor ofte kommer til av klarspråkshensyn. Det er mange som oppdager at det er vanskelig å skrive klart og brukerrettet hvis terminologien ikke er på plass.

Språkrådet rådgir de som trenger og ønsker det. Vi tilbyr blant annet et e-læringskurs i terminologi, *Begrip begrepen!*, som ble lansert i 2020 (Språkrådet 2020). I tillegg holder vi fysiske kurs og bistår i arbeids- og utviklingsprosesser.

Nynorsk terminologi

Mye av terminologiarbeidet som foregår i Norge, skjer bare på bokmål. Med språkloven har offentlige organer fått et særskilt ansvar for å fremme nynorsk, siden det er det minst brukte av de to norske skriftspråkene. Men gjør de det? Det foregår for tida et omfattende språkarbeid i helsesektoren, med oversettelse av SNOMED CT til norsk. Det tidligere Direktoratet for e-helse (nå del av Helsedirektoratet) oversetter imidlertid SNOMED CT kun til bokmål. Oppstillinger av begreper i Felles datakatalog viser at bare en svært liten andel av termene finnes på nynorsk – i 2020 lå det 4718 termer totalt i katalogen, og kun 29 av dem var på nynorsk.

Det er likevel forbedring i sikte. Digitaliseringsdirektoratet forvalter en referanse katalog med IT-standarder, såkalte forvaltningsstandarder. Flere av disse standardene er standarder for begrepsarbeid (som terminologiarbeid kalles i forbindelse med digitaliseringsarbeidet i staten), blant annet *Forvaltningsstandard for begrepsbeskrivelser* og *Forvaltningsstandard for begrepsharmonisering og begrepsdifferensiering*.

Standarden for begrepsbeskrivelser kom i ny versjon i 2022, og Språkrådet ser det som særlig gledelig at standarden nå spesifiserer at termer skal registreres på både bokmål og nynorsk. Dette er et av de første direkte resultatene vi har sett på feltet etter at språkloven trådte i kraft (Digitaliseringsdirektoratet 2022). Standarden er ikke obligatorisk å bruke, men de fleste som bruker Felles datakatalog, bruker heldigvis også standarden.

Harmonisering og differensiering av begreper er helt essensielt når digitale systemer skal utveksle informasjon. Språkrådet ser fram til å se resultatene av arbeid som gjøres i tråd med retningslinjene i forvaltningsstandarden for begrepsharmonisering og begrepsdifferensiering. Særlig viktig er arbeidet med digitaliseringsvennlig regelverk og lovspråk.

Privat sektor og næringslivet

De resterende delene av det faglige kretsløpet (se bilde) omfatter næringslivet og andre deler av privat sektor. I privat sektor samarbeider Språkrådet med de to standardiseringsorganisasjonene Standard Norge og Norsk Elektroteknisk Komite (NEK). Målet med samarbeidsavtalene er å øke oversettelsen av terminologi til norsk.

Standard Norge har en egen termbase som nylanseres i 2023. NEK leverer norsk terminologi til Electropedia, som driftes av IEC, det internasjonale standardiseringsorganet på det elektrotekniske området. Det er verdt å nevne at både Standard Norge og NEK oversetter terminologien sin til både bokmål og nynorsk – de er faktisk flinkere enn staten selv, til tross for at de ikke plikter å følge språkloven.

Ut over disse to større samarbeidsprosjektene som Språkrådet har med det private, vet vi lite om hva som foregår av produksjon og bruk av norskspråklig terminologi. Det er kjent at det drives terminologiarbeid i flere virksomheter, både nasjonalt og internasjonalt, og Språkrådet har hatt noen enkeltprosjekter med overordnede organisasjoner som Finans Norge og Digital Norway, men vi mangler dessverre ressurser til å følge opp privat sektor tettere.

Arbeidet framover

Det gjøres mye godt arbeid med terminologi og fagspråk i flere sektorer, men det er fortsatt mye som gjenstår. Trusselen fra engelsk er fremdeles reell i akademia – i enkelte fag dominerer engelsk helt. Også i offentlig forvaltning skrives det vitenskapelige publikasjoner, og en undersøkelse fra Nordisk institutt for innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) viser at de fleste av forvaltningas vitenskapelige publikasjoner blir utgitt på engelsk – faktisk hele 90 prosent (Schwach, Karlstrøm & Svartefoss 2022). Offentlig sektor, inkludert universitets- og høyskolesektoren, har dessuten langt igjen når det gjelder terminologi på nynorsk.

Språkrådet jobber som nevnt lite systematisk inn mot privat sektor, og kunnskapshullene her er en stor utfordring for oss. Norsk forblir ikke et samfunnsbærende språk bare ved at staten bruker det; vi er avhengige av at alle delene av det fagspråklige kretsløpet er med.

Så vi kan kanskje ikke snakke om domeneerobring helt ennå – men vi jobber med saken.

Summary

In January 2022, Norway got its first Language Act. The Language Act was accompanied by a White Paper marking out the course of Norway's language

policy in the years to come. The purpose of the Language Act is to safeguard Norwegian as a complete language serving and uniting our society. The Language Council, a public body under the Ministry of Culture and Equality, is responsible for securing the implementation of Norway's national language policy. The Language Act itself does not contain any provisions on terminology, but the language policy paper contains several statements stipulating that the development of terminology in Norwegian is essential if Norwegian is to be a complete language. The Language Council has identified the university sector as well as the public administration as key sectors for terminology work. The Language Council recognises that to be able to safeguard Norwegian as a complete language, the private and non-profit sectors are important as well, but the Language Council does not have the resources to follow up these sectors.

Referanser

Digitaliseringsdirektoratet, 2022: *Forvaltningsstandard for begrepsbeskrivelser (SKOS-AP-NO-Begrep)*. Hentet 09.10.2023. <https://data.norge.no/specification/skos-ap-no-begrep>

Ot.prp. nr. 71 (2008–2009) *Om lov om endringer i lov 1. april 2005 nr. 15 om universiteter og høyskoler*. Kunnskapsdepartementet. Hentet 09.10.2023. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/otprp-nr-71-2008-2009-/id556333/>

Prop. 108 L (2019–2020) *Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak). Lov om språk (språkløva)*. Kulturdepartementet. Hentet 09.10.2023. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-108-l-20192020/id2701451/>

Rambøll Management Consulting, 2022: *Undersøkelse om norsk fagspråk og terminologi i universitets- og høyskolesektoren*. Hentet 09.10.2023. <https://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/Publikasjoner/rapporter-og-undersokelser/#fhu>

Schwach, Vera, Henrik Karlstrøm & Silje Marie Svartefoss, 2022: Økende vitenskapsproduksjon på engelsk i forvaltningen. I: *Stat og styring* 4, s. 52–55. Hentet 09.10.2023. <https://hdl.handle.net/11250/3039676>

Språkløven (2022) *Lov om språk (språkløva)*. Kultur- og likestillingsdepartementet. Hentet 09.10.2023. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2021-05-21-42?-q=spr%C3%A5kløva>

Språkrådet, 2020: *Begrip begrepene! – et innføringskurs i terminologi- og begrepsarbeid*. Hentet 09.10.2023. <https://laeringsplattformen.dfo.no/kursoversikt/begrip-begrepene-et-innforingskurs-i-terminologi-og-begrepsarbeid>

Universitets- og høyskoleloven (2005) *Lov om universiteter og høyskoler (universitets- og høyskoleloven)*. Kunnskapsdepartementet. Hentet 09.10.2023. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-04-01-15?q=universitets-%20og%20h%C3%B8yskolelov>

Forfatter

Marianne Aasgaard er seniorrådgiver i Språkrådet i Norge. Hun jobber primært med terminologi og fagspråk, særlig i forbindelse med digitaliseringen av offentlig sektor.

Nøkkelord

samfunnsbærende språk, språklø, språkpolitikk, domenetap, domeneerobring

Bibliografiske opplysninger

Aasgaard, Marianne, 2024: Terminology to the rescue! Hvilke føringer den norske språkløen og språkpolitikken legger for terminologiarbeid.

I: Kirsten Lindø Dolberg-Møller (red.): *Sprog i Norden 2024*, s. 288-295.

<https://tidsskrift.dk/sin/issue/archive>

© Forfatterne, Nordterm og Netværket for sprognævnene i Norden
